

Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Y.2007, C.12, S.1 s.13-36.

KADINLARIN SİYASAL HAYATA ETKİN KATILIMININ BİR ARACI OLARAK SEÇİMLERDE KOTA UYGULAMALARI

QUOTA PRACTICES IN ELECTIONS AS AN INSTRUMENT FOR WOMEN'S ACTIVE PARTICIPATION IN POLITICAL LIFE

Doç.Dr.Şaban SİTEMBÖLÜKBAŞI*

ÖZET

Kadınların siyasal hayata katılımının etkin bir aracı olarak seçimlerde kota uygulamaları, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren dünyada gittikçe yaygınlık kazanmaktadır. Bununla birlikte bir çok ülkede kadınlar için birbirinden farklı kota tiplerinin uygulanıyor olması, kadınlara sağladığı siyasal yarar açısından bu uygulamaların ne derece etkili olduğu sorusunu akla getirmektedir. Bu nedenle bu makalede, dünyadaki değişik kota uygulamalarından bazı örnekler verilerek, hangi tür kotaların kadınların siyasal görevlerde ilerlemelerine özellikle katkıda bulunduğu sorusunun cevabı aranmaktadır.

ABSTRACT

Quota practices in elections as an instrument for women's active participation in political life have gained momentum in the world especially since the 1990's. Nevertheless, the practises of different quota types for women in several countries arise the question how effective are these quotas in respect to the political benefit of women. Hence in this article, some examples of various quota types in the world are presented, and the answer of the question which quota types particularly contribute to women to promote their political careers is sought.

Kota, Kadın Kotası, Kadın Hakları, Seçim Sistemleri.
Quota, Quota for Women, Women Rights, Election Systems.

GİRİŞ

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılda kadınlara tanınan oy verme hakkı, onların siyasal alanda bir varlık olarak ortaya çıkmalarına imkan veren ilk somut uygulama oldu. Toplumun yarısını oluşturan kadınların, oy verme

* Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyesi.

yoluyla sorunlarını hükümetlere aktarabilecekleri ve onlar üzerinde büyük bir baskı kurarak siyasal ve toplumsal alanda hızla erkeklerin düzeyine ulaşabilecekleri yönünde önemli bir beklenti oluştu. Ancak aradan geçen bunca zamandan sonra oy verme ve hatta seçilme hakkına rağmen kadın hakları yolundaki ilerlemeler, beklenilenin aksine, oldukça yavaş oldu. Kadınlara yüklenen toplumsal sorumlulukların onları sürekli olarak ev içine yönlendirmesi, kadınların kendilerine sağlanan seçme ve seçilme gibi hakları etkin bir biçimde kullanmalarını engelledi. Hatta yasalarda kadın ve erkeklerin eşit olduğuna yönelik kurallar bile, gerçek hayatta cinsler arasındaki farkı ortadan kaldıramadı.

Hukuki alanda kadınlara sağlanan eşit haklar ve fırsat eşitliğinin amacına ulaşamamasının temelinde kadınların statü bakımından ve refah paylaşımında erkeklerle eşit konumda olmamaları gerçeği vardır. Siyasal ve sosyal alanın belirleyici aktörlerinin erkekler olması, kadınların yarışa geriden başlamalarına neden olmaktadır. Böyle bir yarışta her iki cinsin hukuken eşit kurallara tabi kılınması, nihayetinde yarışı kadınların kaybetmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Cinslerin gerçekten eşit bir biçimde yarışabilmeleri için yarışmanın başında sadece eşit kurallara tabi olmalarını sağlamak yetmeyecek, kadınların öncelikle erkekler düzeyine ulaştırılması gerekecektir. Diğer bir ifadeyle kadınların kamusal alana erkeklerle aynı koşullarda katılmalarını sağlamak için öncelikli olarak kadınların önündeki engellerin kaldırılması ve özel önlemlerle onların teşvik edilmesi gerekir (KILIÇ, 2000, 4). Bu gerçekten hareketle kadınların durumunun geliştirilmesi ve onların erkeklerin sahip oldukları imkan ve fırsatlara kavuşturulabilmesi için hukuki eşitliğin ötesinde yeni arayışlara ihtiyaç vardır.

Kadın haklarıyla ilişkili olarak son yıllarda siyasal ve hukuki tartışmalarda kayda değer bir yer işgal eden en önemli konu, seçimlerde kadınlar lehine gerçekleştirilen kota uygulamalarıdır. Siyasete katılan kadınların sayısının düşük hızı dikkate alındığında dünyanın her yerinde siyasal kurumlarda cinsiyet dengesini daha etkili oluşturacak talepler işitilmektedir. Bu taleplere somut olarak baktığımızda çoğunlukla çözüm olarak kota kurallarının oluşturulması gündeme getirilmektedir. Kadınlar için kota sisteminin uygulanması, kadın ve erkeklerle ilgili geleneksel siyasalar dikkate alındığında, onun niteliksel bir farklılık oluşturduğu görülür. Onun nispi etkinliği nedeniyle bu sistemi kullanarak kadınların temsilinde önemli bir artış ümidi güçlü bir beklenti oluşturmaktadır (DAHLERUP, 2006).

Kota yoluyla kadınların temsilini artırmaya yönelik bir uygulama, sadece kadın hakları açısından değil, demokrasi açısından da büyük önem taşır. Demokrasi siyasete bütün toplum kesimlerinin eşit bir biçimde katılmasını amaçlar. Toplum kesimleri içerisinde nüfuslarıyla en orantısız bir biçimde temsil edilen grup kadınlardır. Toplumda herkesin sorunlarının ifade edilmesine ve bu sorunların çözülmesi için çalışılmasını teşvik eden demokratik sistem açısından değerlendirildiğinde, toplumun yarısını oluşturan kadınların sorunlarının erkekler tarafından ne düzeyde ifade edilebileceği ve çözülmeye çalışılabileceği düşündürücüdür. Yine demokratik

anlayışa göre, sistemin meşruluğu her vatandaşın çıkarının yönetimde temsil edilmesine bağlıdır. Bu nedenle kadınların yönetimde temsili sorunu, kadın hakları sorunu ötesinde, bir demokratik meşruiyet sorunudur (KILIÇ, 2000: 7).

Kadın grupları seçimlerde kadınlara kota getirilmesinin kadın haklarını geliştirmenin önemli bir aracı olarak görmekte ve ilgili gruplar kendi ülkelerinde bu yönde çaba sarf etmektedirler. Kota uygulamalarına gösterilen bu ilgi, kotayla ilgili iki önemli soruyu gündeme getirmektedir. Birincisi seçimlerde kadınlara kota uygulaması ülkelere göre nasıl değişmektedir ve ne kadar yaygındır? İkicisi ise kota uygulamaları kadın haklarını geliştirme yönünde gerçekte ne derece başarı sağlamaktadır veya onun başarısı hangi faktörlere bağlıdır?

1. KOTA İLE İLGİLİ TANIM VE SINIFLANDIRMALAR

Kelime anlamı bakımından “kota” bir kişiye veya gruba tahsis edilmiş olan pay veya orandır. Seçimlerde “kadın kotası” ise seçimlerde kadınlara tahsis edilen pay veya oranı ifade etmektedir. Yine temel amaç kadınlara daha fazla pay sağlamak anlamında “cinsiyet kotası” ifadesine de rastlanmaktadır. Burada ise her bir cins için tahsis edilen en az pay veya oran kastedilmektedir. Bu tür kota, hem kadının hem de erkeğin zayıf temsilini düzeltmeyi amaçlamaktadır ve her iki cins için en yüksek bir çıta koymaktadır. Eğer cinsiyet kotası örneğin %30 ise bunun anlamı, teoride erkek veya kadın, pratikte ise (erkekler hemen her zaman bu oranın üzerine çıktıkları için) kadınlar %30’dan az pay elde edemeyecekler demektir.

Kadınlara yönelik kota uygulamaları beş farklı kategori içinde ele alınabilir. Bunlar: 1.Sabit kota, 2.Oranlı Kota, 3.Boş koltuk kotası, 4.Derece sıralamalı kota, 5.Seçim çevresi kotasıdır (KILIÇ, 2000: 21-22; DAHLERUP, 2006).

1.Sabit kota: Seçim yoluyla oluşturulan bir karar organında veya o karar organına seçilecek adaylar arasında eksik temsil edildiği düşünülen cinsin bu durumunu telafi etmek için onlara belli oranda sandalye tahsis etme işlemine sabit kota denir. Sabit kota anayasayla, yasayla veya partinin iç hukuku yoluyla düzenlenebilir. Sabit kotanın temel vurgusu, temsilde siyasal eşitliğe verdiği önemdir.

2.Oranlı kota: Genellikle siyasal partilerin kendi parti içi seçim mekanizmalarında uyguladıkları bu sistem, her bir cinsin toplam üyeler içindeki oranına göre seçimi yapılan organda temsil edilmelerini güvence altına alır. Bu nedenle bu sistemi uygulayan partiler, değişik illerde değişik oranlarda kotalar uygulayabilir. Örneğin bir ilde partiye üye olanlar içinde kadınların oranı %25 ise, o ildeki partinin yönetiminde de kadınlar %25 oranında temsil edilme hakkı sağlamış olurlar. Aynı şekilde başka bir ildeki üyeler içinde kadınların oranı %40 olursa o ilin yönetiminde kadınlar %40 oranında temsil edilme hakkı kazanırlar. Bu sisteme göre, bir partinin ülke genelindeki üyeler içindeki oranı kadar her bir cins genel kongre delegeleri

ve merkez yönetim kurulunda temsil edilme hakkı kazanmış olur. Oranlı kota sisteminin amacı, eksik temsil edilen cinsin üyeliklerini teşvik yoluyla siyasi katılımında cinsler arasındaki eşitliği sağlamaktır. Bu sistem özellikle eksik temsil edilen kadınlar arasında partilere daha fazla üye olmaları için istek ve motivasyon sağlamayı amaçlar ve onların siyasete erkeklerle eşit oranda katılmaları için uygun bir rekabet ortamı yaratır. Ancak oranlı kota sistemi düzgün ve sağlıklı işleyen bir üyelik sisteminin bulunduğu ülkelerde amacına uygun olarak işleyebilir. Aksi halde sistem kolayca istismar edilerek kişisel amaçlar için kullanılabilir ve amacından saptırılabilir.

3.Boş koltuk kotası: Boş koltuk kotası, çeşitli nedenlerle kadınlara tahsis edilen koltukların doldurulamaması durumunda bu koltukların erkekler tarafından doldurularak eşitlikçi sistemin amacından uzaklaştırılmasını önlemek için onların boş bırakılmasını öngören bir sistemdir. Boş koltuk kotası, özelliği gereği tek başına değil, sabit kota veya oranlı kota ile birlikte uygulanabilecek bir sistemdir. Bu sistem özellikle yeterli sayıda kadın aday gösterilmemesi, kadınların üye olmalarının çeşitli şekillerde engellenmesi veya seçmen kayıtlarında hile yapılması gibi istismarları engellemek amacıyla yapılır. Kadınlardan boş kalan sandalyelere erkeklerin getirilememesi, kadınların seçme ve seçilmesini önlemeye yönelik çabalara engel olur.

4.Derece sıralamalı kota veya aday listesi kotası: Esas olarak sabit kotaya benzeyen bu sistem, ondan farklı olarak seçim sisteminde sadece kadınların belirli bir oranını gerektirmemekte, aynı zamanda listelerde cinsiyet dengeli bir sıralama şart koşturmaktadır. Tahmin edilebileceği gibi listeli sistemlerde uygulanan bu kota, listenin tepelerinde kadın ve erkek adayların dengeli veya orantılı bir şekilde bulunmalarını güvence altına almaya çalışmaktadır. Örneğin her iki adaydan en az birinin farklı cinsiyetten olması (fermuar liste) veya ilk beş aday içinden en az ikisinin farklı cinsiyetten olması bir koşul olarak ileri sürülebilir. Bu sayede kadın adayların seçilme şansı çok az olan listenin tabanına yerleştirilmeleri engellenmektedir.

5.Seçim çevresi kotası: Bir seçim çevresinde birden fazla temsilci seçilen yerlerde uygulanan bu sisteme göre her siyasal parti, her seçim çevresinden kota ile seçilecek kadın adaylarını belirler. Bu sistem iki şekilde uygulanabilir. Kimi ülkelerde bir seçim çevresinde en çok oy alan siyasal partinin kadın adayı seçilebildiği gibi, başka ülkelerde partisinin aldığı oy oranına bakılmaksızın en çok oy alan kadın aday seçilir. Bu sistem her seçim çevresinden en az bir kadının seçilmesini garantileyen basit ve etkili bir uygulamadır.

2.DÜNYADA KADIN KOTASI UYGULAMALARINDAN ÖRNEKLER

Kota sistemlerinin bazen temsilciler meclisi veya senato gibi ulusal meclisler için kimi zaman da daha alt düzeydeki eyalet ve belediye gibi meclisler için uygulandıkları görülmektedir. Bu tür durumlarda kota sistemi mevcut seçim sistemine entegre edilmektedir. Kotalar farklı seçim

sistemlerinde farklı şekillerde işlemektedir. Kotalar en kolay olarak orantılı temsil ve diğer çok listeli sistemlerde uygulanmaktadır. Ayrıca bir çok çoğunluk sistemi de kota kurallarını benimsemiştir. Kota ile ilgili düzenlemeler Burkina Faso, Nepal, Filipin ve Uganda'da olduğu gibi kimi zaman anayasada yer almakta, Belçika, Sırbistan, Bosna Hersek ve Sudan'da ve yaygın olarak Latin Amerika'da uygulandığı gibi kimi zaman da seçim yasaları yoluyla güvence altına alınmaktadır. Bazı ülkelerde ise kota uygulaması siyasal partilere bırakılmıştır. Arjantin, Bolivya, Ekvator, Almanya, Norveç, İtalya ve İsveç gibi ülkelerde siyasal partilerinin çoğu bir çeşit kota uygulamaktadır. Ancak diğer ülkelerin pek çoğunda ülkede bulunan partilerden sadece bir veya ikisi kota uygulamaktadır. Bununla birlikte, ülkenin önde gelen partisinin kota uygulaması durumunda kadınların genel olarak temsilinde önemli bir etki yaratılabilmektedir. Bütün bunlara karşılık dünyadaki pek çok siyasal parti kota sistemini hiç uygulamamaktadır (DAHLERUP, 2006). Dünya genelinde 190'dan fazla ülkenin sadece 40 kadarı seçimlerde kota uygulamaktadır.

Kota yasalarının bazıları 1930'lu yıllar kadar öncesine uzanabilirken, 1990 öncesindeki kota uygulamalarının çoğu siyasal partilerin gönüllü uygulamalarına dayanmaktaydı. 1990'lı yıllardan beri ise gittikçe artan sayıda ulusal meclis, bütün partileri ulusal ve yerel seçimlerdeki kadın adaylarını artırmaya zorlayan yasalar yapmaktadır. Bu nedenle kadınlara kota konusu, yakın zamanda devletin başatlığında ortaya çıkan ve Krook'un "yeni bir devlet feminizmi" olarak nitelediği bir hareket olarak gelişmektedir (KROOK, 2005: 1).

Bununla birlikte kotayı karar organlarında cinsiyet dengesizliğini gidermenin bir aracı olarak ortaya koyarken bu uygulama çoğunlukla önemli siyasal aktörlerin desteğinden yoksun olmakta veya güçlü ataerkil gelenekleri olan toplumlarda muhalefetle karşılaşmaktadır. Kota taraftarlarının "olumlu eylem" çerçevesinde yaptıkları bu tartışmalarda kota pratiğine karşı çıkanlar, bu uygulamaların erkekler aleyhinde ayrımcılığa dönüştüğünü ileri sürmektedirler.

Kadınların siyasete etkin katılımını sağlamaya yönelik kota uygulamaları konusunda genel bir isteksizliğin temelinde tarım toplumlarında daha ağırlıklı olmakla birlikte sanayi toplumlarında da etkisini hala önemli ölçüde devam ettiren ataerkil kültür yatmaktadır. Batı toplumlarında bile üst düzey yöneticiliklerin ve siyasetin önemli köşe taşları hep erkekler tarafından doldurulmuştur. Kadınları erkeklerin hakimiyetine tabi kılan kültürel ve geleneksel uygulamalar, siyasette cinsiyet eşitliğini elde etmede kadınların ilerleme sağlamasını engellemektedir. Bu toplumlarda kadınlar çatışma, sindirme, olumsuz tutumlar, toplumun kalıplaşmış yargıları ve seçmenden yetersiz destek gibi engellerle karşılaşmaktadırlar. Dünya genelinde kadın politikacılar "erkek modeli" ile karşı karşıya bulunmaktadırlar. Pek çok durumda kadınlar siyasi parti desteğinden yoksun olup, nitelikli bir eğitim ve siyasete girmek için gerekli becerileri edinme imkanlarından mahrumdurlar. Siyasal hayat erkek normları, değerleri ve pek çok durumda da erkek hayat tarzlarıyla düzenlenmiştir (MUTUME, 2004:4). Erkek egemen toplum

haliyle kadınlar lehine bir kota uygulamasına kayıtsız kalmaktadır. Bu doğal gibi görünebilir. Ancak daha ilginç olanı, ataerkil kültürün sadece erkekleri değil, aynı zamanda kadınları da benzer şekilde etkilediğidir. Diğer bir ifadeyle kadınlar ileri düzeyde eğitim almamışlarsa veya kadın hakları yönünde yeteri bir bilinçlenmeye ulaşmamışlarsa, kadın hakları ve kota uygulamaları konusunda geleneksel düşünceye sahip erkekler gibi düşünmektedirler.

Namibia'da yapılan bir araştırmaya göre deneklerin yarısı cinsiyet kotası uygulamasını isteyebileceklerini belirtirken, üçten birinden biraz azı bu konunun partilere bırakılmasını veya bunun yapılması gereken bir şey olmadığını söylemişlerdir. Genelde denekler, kadınların siyasal sürece katılma imkanlarının artırılması konusunda taraftarlar ve kısmen kadın ve erkeklerin eşit oranlarda seçilmelerini temin edecek önlemler uygulanmasına destek vermekteler. Bu araştırmada görülen diğer önemli bir bulgu da, kadınların cinsiyet kotasına desteklerinin erkeklerden fazla olmakla birlikte bu farkın oldukça düşük olmasıdır (THIEL, 2003). Sadece az gelişmiş ülkelerde değil, sanayileşmiş ülkelerde de kadınların kendi lehlerine yapılan düzenlemelere her zaman çok ilgili davranmadıkları gözlenmektedir. Örneğin Fransa'da 1995 yılında Avrupa seçimleri için partinin seçim listesinde kadın ve erkeklerin alternatifli oldukları Sosyalist adaylar listesi hazırlandı. Bununla ilgili yapılan kamuoyu anketinde seçmenlerin %41'inin bunu iyi bir düşünce olarak gördükleri ortaya çıktı. Ancak bu ankette çarpıcı olan nokta, kadınların bu uygulamayı erkeklerden daha az onaylamalarıydı. Erkeklerin %44'üne karşılık kadınların sadece %38'i bu düşünceyi desteklemekteydi (Keeping Mum, 1995).

Belçika'da 1994'te kabul edilen yasa, 1 Ocak 1996'dan 1 Ocak 1999'a kadar parlamento adayları listesinden her dört yerden birinin, daha sonrası içinse her üç yerden birinin kadınlara kota olarak ayrılmasını şart koşmaktaydı. Müeyyideler adayların sayısını sınırlamayı içermekteydi. Örneğin dörtte birinin uygulandığı durumda 25 adayın 6'sı kadın olmalıydı. Eğer listede dört kadın varsa geriye kalan iki yere erkek aday gösterilemeyecek, ceza olarak bu iki yer boş bırakılacaktı (Socialist International, 2006). Belçika'da bu yasa doğrultusunda, 1994 yılından itibaren her seçimden önce siyasi partiler, listelerinde belirlenen oranlarda kadın adaylara yer verdiler. Bu yasal müeyyidelere ve zorunlu kota uygulamalarına rağmen "pratik yollar" bulunarak kadınların önü kesilebilmekteydi. Belçika'da seçimler öncesinde partilerin kadın adayları yasaların imkan verdiği sınırlar içinde en son sıralara yerleştirmesi yaygın bir uygulama olarak belirdi (KIRIKKANAT, 2000).

Kadınlara oy verme hakkını 1944 yılında kabul eden Fransa, yakın zamanlara kadar AB içinde en düşük kadın siyasi temsil oranına sahip ülkeydi. Kadınlar, parlamentonun alt kanadında sandalyelerin %10.9'unu ellerinde bulundurmaktaydılar (AB ortalaması %17'dir). Diğer yandan kadınlar, senatodaki sandalyelerin %5.9'unu işgal etmekteydiler (Keeping Mum, 1995). Belediye başkanlarının sadece %8'i, encümen üyeliklerinin ise %12'si kadındı. Kadınlar 1998'deki bölgesel seçimlerde sandalyelerin sadece

%7.8'ini ele geçirmişlerdi. Ülkenin 22 bölgesel yönetiminden sadece birinin başında bir kadın vardı (Liberty Equality, 2000). Sosyalist hükümet 1982 yılında yerel seçimlerde kadınlar lehine %25 oranında bir kota uygulaması getirmeye çalıştı. Ancak böyle bir uygulama kadın ve erkek arasında ayrımcılığa neden olacağı gerekçesiyle anayasaya aykırı olduğuna hükmedildi (Keeping Mum, 1995).

Yakın zamanlarda Fransız yasalarında kadınların siyasal hayata katılımları lehinde önemli gelişmeler kaydedildi. Sosyalist Parti'nin 1997'den beri elde ettiği popülarite nedeniyle önce anayasada değişiklik yapıldı, sonra da yeni değişiklik yönünde gelecek seçimler için önlemler alınması benimsendi. 28 Haziran 1999'da milletvekilleri ve senatörlerden oluşan kongre, anayasanın 3. maddesini değiştirerek "kadınların ve erkeklerin seçim temsilciliklerine ve seçim görevlerine eşit bir şekilde getirilmesi" kuralını benimsedi. Bu düzenleme eşitlik reformu olarak isimlendirilmektedir (Global Database, 2006). Yeni anayasa kuralına uygun olarak çıkarılan yasaya göre adaylar listesi eşit sayıda kadın ve erkekten oluşturulacaktı. Böyle bir eşitliğin gerçekleştirilmesi her altı adayda yapılacak ve listenin sonuna kadar devam edecekti. Bu kritere uymayan listeler kaydedilmeyecek ve seçimlere katılamayacaktı. Bu yasa özel bir seçim sistemine sahip 3500'den daha az nüfusu olan bazı yerel yönetimler hariç 2001 belediye seçimlerinde uygulamaya kondu. Ayrıca 3500'den fazla nüfusu olan kasabaların belediye seçimlerinde, orantısız temsille seçilen senatörlük seçimlerinde, bölgesel seçimlerde, Korsika meclisi için yapılan seçimlerde ve Avrupa parlamentosu seçimlerinde de bu uygulama geçerli olacaktı (Global Database, 2006).

Tek üyeli seçimler söz konusu olduğunda ise adaylar arasında cinsiyet eşitliğinin uygulanması söz konusu olmayacaktı. Bununla birlikte yasa, kadınlar ve erkekler arasında denge gözetmeyen partileri ve siyasal grupları mali olarak cezalandıran özel bir önlem de oluşturdu. Böylece devlet tarafından verilen kamu fonları, kadın ve erkek adaylar arasındaki fark %2'yi aştığı andan itibaren düşürülecekti. Örneğin adaylarının %49'u kadın ve %51'i erkek olan bir parti cezalandırılmayacaktı. Sağın katı muhalefetine rağmen bu önlemler bir bütün olarak Mayıs 2000'de oylandı ve kabul edildi. Bu yasalar kadınlar lehine kota uygulamasında diğer pek çok ülkeyle karşılaştırıldığında önemli bir reform niteliği taşıdığı görülmektedir (Socialist International, 2006).

Slovenya'nın ulusal parlamentosu Haziran 2004'te yapılacak Avrupa parlamentosu seçimleri listesinde kadınlar için kota lehine karar aldı. 26.2.2004 tarihinde parlamento, Avrupa parlamentosu için yapılacak seçimlerde seçim listelerinde adayların %40'ının kadınlara tahsis edilmesini zorunlu kıldı. Yasama organı aynı zamanda listelerin tepedeki yarısında en azından bir kadın adayın bulunmasını şart koşturmaktadır. Sloven kadınlar geleneksel olarak erkeklerin hakim oldukları alanlarda çok iyi temsil edilmelerine rağmen siyasal alanda hala sınırlı temsile sahipler. Kadınlar bu ülkede belediye meclislerinin %13'ünü, parlamentonun %12'sini ve belediyeliklerin %6'sını oluşturmaktalar (Stop Violence, 2006).

Latin Amerika demokrasilerinde yakın zamanlarda en dikkat çekici eğilimlerden biri kadınların siyasal görevlerde temsillerini artırmayı amaçlayan kota yasalarının yapılmasıdır. Bu yönündeki eğilim gittikçe ivme kazanmaktadır. Bugüne kadar Arjantin, Bolivya, Brezilya, Ekvator ve Peru, siyasal partilerden adaylıkların %20'den 30'a kadar kısmını kadınlara tahsis etmesini isteyen ulusal yasaları kabul etmişlerdir (HTUN, 1998).

Brezilya'daki kota uygulamaları Latin Amerika'daki genel trende uygun bir biçimde gelişmektedir. Brezilya'da kadınlara kota konusunda ilk yasal düzenleme 1995 yılında gerçekleştirildi. Buna göre siyasal partilere mevcut sandalyelerden %20 oranında daha fazla aday göstermeye izin veren düzenlemeyle birlikte yerel seçimlerde %20'lik bir cinsiyet kotası getirildi. Brezilya'nın kota konusundaki ilk deneyimi bu yasaya uygun olarak 1997 yılında yapılan belediye seçimlerinde gerçekleşti. Belediye meclisi görevleri için yarışan adaylara kadınlar için %20'lik bir kota uygulandı. Seçimlerden önce kadınlar ülkedeki toplam belediye meclisi üyeliklerinin % 8'ini oluşturmaktaydılar. Kotanın uygulamaya girmesiyle kadınların temsili ülke çapında %11'e yükseldi. 1996 yılında ise, hem ulusal hem de federal seçimler için %20'lik bir cinsiyet kotası benimsendi. Bu oran 1998'de %25'e 2000 yılında da %30'a çıkarıldı (KROOK, 2005: 15)

Latin Amerika parlamentolarındaki kota yasalarını geçirme konusunda artan eğilim, pozitif ayrımcılık önlemlerinin ülke çapında tekrar gözden geçirildiği hatta bazen terk edildiği ABD'den bakınca şaşırtıcı görünmektedir. Bununla birlikte kota arayışı içindeki Latin Amerika kadınlar hareketi eylemcileri ABD'yi değil, Avrupa'yı model olarak almaktalar. Kadınların siyasal görevlerde temsili bakımından dünyada en ileri durumdaki pek çok Kuzey Avrupa ülkesi, 1970'lerden beri kota kurallarını uygulamaya koymuşlardır.

Latin Amerika ülkeleri mevcut hızlı trendleri sayesinde bazı bakımlardan Avrupa ülkelerinden daha ileri gitmektedirler. Avrupa'da kota kurallarının çoğu siyasal partiler düzeyinde gerçekleşmektedir. Partiler seçimlerde kadınların adaylıkları için minimum düzeyde kota uygulamasını benimsemişlerdir. Latin Amerika'da ise kota kuralları ulusal yasalar şeklini almaktadır. Bu yasalar siyasal partileri, adaylar listesinin geçerli kabul edilebilmesi için minimum sayıda kadın aday göstermeye zorlamaktadır (HTUN, 1998).

Latin Amerika genelinde kartopu gibi hızla büyüyen kota eğilimini sürükleyen temel faktör, Beijing'deki Birleşmiş Milletler'in Dördüncü Dünya Kadınlar Konferansı çerçevesindeki süreçte meşruiyet kazanan örgütlü kadınlar hareketinin baskısıdır. Kota taraftarları, kotanın mevcut durumda lider kadrolarında kadınların varlığını güvence altına alarak, erkekler ve kadınlar arasındaki yasal eşitliği gerçek eşitliğe dönüştürmenin en etkili yolu olduğunu ileri sürmektedirler. Onlar aynı zamanda kadın vatandaşların çıkarlarını daha iyi temsil eden kadın liderlerin, kadınların bakış açısını karar organlarına ve uygulamaya taşıyacaklarını ve genel olarak toplumda kadınlar lehine fırsatların gelişmesine yardım edeceklerini savunmaktadırlar (HTUN, 1998).

Arjantin ve Peru'da kota yasalarının kabul edilmesinde başkanlığın rolü çok büyük olmuştur. Gözlemciler göre, Arjantin'de kongrenin eğiliminin kota lehine dönüşmesinde Başkan Menem'in görüşü belirleyici olmuştur. 1991 yılında seçim yasasında bir değişiklik yapıldı. Bu değişiklikle partiler aday listelerinde, boş sandalyeler için %30 oranında kadın aday bulundurmamak zorunda kalmaktaydı. Bu koşulu taşımayan listelerin resmi geçerliliği olmayacaktı (Socialist International, 2006). Kotalar Peru'da da başkanlığın desteğine dayandı. Kongre tarafından tasarlanan tek bir yasa tasarısı değil, yürütmenin sunduğu da dahil olmak üzere birkaç tane yasa tasarısı vardı. 1997 Haziran'ında bir kota tasarısı başkanlığın güçlü desteği sayesinde Peru kongresinden tam ittifakla kabul edildi (HTUN, 1998).

Meksika'da federal seçim yasası, siyasal partilerin kadınların ülkenin siyasal hayatına daha fazla katılımını sağlamasını şart koşmaktadır. Bunu temel alarak federal yasalar siyasal partilerden bu ilkeyi kendi kurucu belgelerine dahil etmeyi istemektedirler. Federal seçim yasası aynı zamanda, Federal Seçim Kurumu'na kayıtlı olan Aşağı ve Yukarı Meclis Üyelerinin toplam adaylıklarının her bir cins için %70'i aşamayacağı kuralını getirmiştir. Diğer bir ifadeyle parti listelerindeki erkek veya kadın adayların oranı %30'un altına inemeyecektir (Socialist International, 2006).

Latin Amerika bölgesi dışında kadınlara kota uygulamasının hızlı yayıldığı bölgelerden biri de Afrika'dır. Afrika'da esas olarak üç çeşit kota sistemi vardır.

1. Anayasal kotalar: Burkina Faso ve Uganda gibi bazı ülkelerin anayasalarında kadınlar için ulusal parlamentolarda sandalyeler tahsis eden kuralları vardır.

2. Seçim yasası kotaları: Sudan'da olduğu gibi ulusal yasalara kadınlar için kota ile ilgili kuralları konulmuştur.

3. Siyasal parti kotaları: Partiler belirli oranda kadınların ilgili siyasal görevlere aday olmalarını sağlayacak parti içi kuralları benimsemektedirler. Bu durum Güney Afrika'da yönetimdeki partilerle Mozambik'te görülmektedir.

Kadınların siyasette temsil oranları bakımından en önde gelen ülkelerden biri Ruanda'dır. Ruanda'nın kadınları dünya ortalaması olan %15.1'le karşılaştırıldığında %49 temsil oranıyla ulusal parlamentolardaki kadınların dünyadaki sıralamasında zirvede bulunuyorlar. (Yakın zamanlara kadar bu konunun rakipsiz lideri %45.3 ile İsveç parlamentosundaki kadınlardı; en geride ise Bahreyn gibi parlamentosunda kadınların hiç bulunmadığı ülkeler yer almaktadır (DAHLERUP, 2006)). Kadınların Ruanda'da bu ölçüde yüksek temsil edilmelerinde yakın zamanlarda yaşanmış kadınlara yönelik bazı trajedilerin rolü vardır. 1994 yılında ülkede 800.000 kişinin ölümüne sebep olan 100 günlük katliam boyunca özellikle kadınlar cinsel istismara uğramış, öldürülme, aşağılanma ve zulme maruz kalmışlardı. Ülke yeniden yapılanma sürecine girerken kadınlar da bu süreçte aktif bir rol oynadılar. Pek çok ülkeden farklı olarak ataerki kültürün izleri bu ülkede daha zayıftır. Kadınlar Ruanda'da aile içinde önemli bir rol

oyunmaktadırlar. Bütün evlerin yaklaşık üçte birine kadınlar liderlik etmektedirler. Aynı zamanda inşaat ve makine işleri gibi eskiden erkeklerin tekelinde olan pek çok meslekleri de ele geçirmiş durumdadır (MUTUME, 2004: 4).

Bununla birlikte onların en önemli başarısı siyasette oldu. Yeni anayasa sayesinde parlamentonun aşağı kanadının 80 sandalyesinin 24'ü kadınlara tahsis edildi. Ülkenin eylül 2003'deki genel seçimlerinde kadınlar kendilerine tahsis edilenler dışında 15 sandalye daha kazanarak 39 sandalye elde ettiler. Yukarı mecliste ise 20 sandalyenin 6'sı (%30'u) kadınlara tahsis edilmektedir. Bunu sağlamak için Ruanda kadınları çok yoğun lobi yaptı ve yeni anayasanın taslağına yardım ettiler. Onlar aynı zamanda kadınların lehine politikalar geliştirmek amacıyla kadın işlerinden sorumlu bir bakanlığın oluşturulması için çok çaba gösterdiler. Ruanda şimdi kadınların, toplam parlamenterlerin %49'unu oluşturmasıyla uzun zamandır lider olan İsveç'in yerini almıştır (KROOK, 2005: 14).

Dünyadaki en fakir bölgelerden birisi olmasına rağmen sadece Raunda'da değil genel olarak alt Sahra Afrika'sında kadınların parlamentoda temsil edilme düzeyi pek çok gelişmiş ülkeninkinden daha yüksektir. 2000-2002 arasında alt Sahra Afrika'sının 23 ülkesinde seçimler yapıldı. Bunların 14'ünde kadın parlamenterlerin sayısı arttı. Kadınların katılımında önemli artışlar sağlayan ülkelerin çoğu, bunu kadınların lehine bir çeşit olumlu eylem biçimi olan kota yoluyla gerçekleştirdi (MUTUME, 2004: 4).

Güney Afrika'da kadınlar Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nde önemli bir rol oynadılar. Bu başarı sayesinde onlar, bugün yönetimdeki Afrika Ulusal Kongre'nin benimsediği kota uygulamasından yararlanmaktadırlar (MUTUME, 2004: 4). Güney Afrika'da kadın grupları cinsiyet temelinde eşitliği geliştirmek için bireysel olarak ve gruplar halinde çaba sarf etmektedirler. Kadınlar güçlü ve çok taraflı kadınlar koalisyonu oluşturmak için cinsiyet kimliği etrafında seferber oldular. Bu koalisyon, kadınların meclise girmesi için bir zorlama aracı oldu. Bu örgütlenmeleri kullanarak önde gelen siyasi partilerin kadın kolları, parti liderlerini aday toplama ve seçmede pozitif ayrımcılık önlemlerini uygulamaya zorladılar. Özellikle Afrika Ulusal Kongresi'nin cinsiyet kotası olmak üzere bu önlemler, bütün siyasi partilere sonraki seçimlerde parti listelerinde kadınların sayısını artırmak için baskı yapmaktadırlar (BRITTON, 2002: 33). Nitekim siyasal partilerin zorunlu olarak uyguladıkları kota sayesinde 1987 yılında %2 olan kadın milletvekili oranı 2000 yılında %30'a çıkmıştır. Bununla birlikte cinsiyet eşitliği yönündeki çabalar devam etmektedir. Bu çabaların amacı, parlamentoda kadınlar lehine olan mevcut %30 oranındaki kotayı %50'ye çıkarıp dünyada cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmiş ilk ülke olmaktır (Gender and Elections, 2006)

Uganda'da kadınlara kota uygulaması, ulusal siyasete kadınların katılımının geliştirilmesi sürecini başlatan önemli bir uygulama olarak göze çarpmaktadır. Bu sayede aday kadınların seçmen kadınların güvenini kazanarak daha fazla etkinlik elde ettikleri bir döngü başladı. Güney Afrika'ya benzer şekilde Uganda'nın kota sistemi, 1980'lerde kadınların

erkeklerle ulusal direniş ordusunda birlikte savaştığı dönemde gerilla savaşından doğan mevcut yönetimle birlikte ortaya çıktı. İsyancıların kazandığı bölgelerin her birinde, her biri kadın işlerinden sorumlu sekreterlik içeren yerel heyetler kuruldu. Sonuç olarak Ulusal Kurtuluş Ordusu 1986'da iktidara geldiğinde, bu sistemi ulusal siyasete dahil etti. 1994'e kadar başkan olan Yoweri Museveni'nin hükümeti Dr. Wandira Kazibwe'yi başkan yardımcısı olarak atadı ve onu ülkedeki siyasette en yüksek statüdeki kadınlardan biri konumuna getirmiş oldu (MUTUME, 2004: 4).

1986 yılında bütün yerel meclislerin icra organlarında kadınlara bir sandalye tahsis edildi. Kadınlardan gelen baskılar sonunda 1989 yılında kadınlara 39 sandalye tahsis edilerek parlamento üyelerinin sayısı artırıldı. Bu kadın üyeler, her bir seçim bölgesinden kadınların oluşturduğu adaylar arasından seçilen bir kadının parlamentoya gönderilmesiyle belirlenecekti. 1995 yılında seçim bölgelerinin sayısı artırılınca kadınların sayısı da artırıldı ve yerel meclisteki sandalyelerin üçte biri kadınlara tahsis edildi. Kadınlar ayrıca diğer sandalyeler için de adaylıklarını koyabilme ve seçilebilme imkanına sahipti. Bu sayede 2001 yılında parlamentoda kadınların toplam üyelere oranı %24'e ulaştı. Kadınlara sağlanan tahsisli sandalyeler kadınları cesaretlendirdiği ve siyasete yönelik motivasyonlarını artırdığı için, onların kendilerine tahsis edilmeyen sandalyeleri elde etme oranlarında istikrarlı bir yükselişe yol açtı. Tahsisli olmayan sandalyeleri elde etme sayısı, 1989'da 8, 1996'da 13 iken 2005 yılında 21'e ulaşmıştır (KROOK, 2005: 13).

Kadınlara kota uygulaması konusunda 1990'lı yıllarda dünya genelindeki eğilime paralel olarak Türkiye'nin de içinde yer aldığı müslüman ülkelerde de benzeri gelişmelere tanık olmaktadır. Bu gelişmelere Afganistan, Pakistan ve Türkiye örneklerini izleyerek kısaca göz atalım.

Taliban yönetimi döneminde kadın hakları açısından oldukça olumsuz örnekler ortaya koymuş olan Afganistan, yakın zamanlarda kadınlar lehine aldığı radikal kararlarıyla müslüman ülkeler arasında dikkatleri üzerine çekmektedir. Afganistan'ın Taliban yönetimi sonrası seçimle gelen yeni yönetimi, anayasada yeni düzenlemeler yaparak kadınlar aleyhine olan pek çok ayırıcı yasayı kaldırmıştır. Bunun yanında seçim yasasında kadınlar lehine kota getirilerek, kadınların %25 oranında mecliste temsilini sağlayacak değişiklikler gerçekleştirildi. Böylece 13 Eylül 2005 seçimleri sonrası oluşan hem parlamentonun hem de yerel meclislerin dörtte birinin kadınlardan oluşturulması güvence altına alındı ("Afghan Women", 2005). Bununla birlikte bu ülkede kadını ikinci plana atan ve yasalarla uygulamalara yön veren çok güçlü geleneksel ataerkil kültür, kadınların ekonomik, sosyal ve siyasal alana nüfuz etmelerinin önünde ciddi bir engel olarak durmaktadır.

Yakın zamanlarda Pakistan'da da kadınlara seçimlerde kota uygulaması başlatılmıştır. Ancak onu bu konuda ilginç kılan yönü, bu uygulamanın General Pervez Müşerref'in başında olduğu askeri yönetim döneminde yapılmış olmasıdır. Askeri rejime yönelik tenkitlerin devam ettiği 2001 yılında, ülke yerel seçimlere hazırlanırken, kadınlara üçte bir oranında sandalye ayıran kota sistemi uygulamaya kondu. Müşerref 2002 yılında da seçim sisteminde değişiklik yaparak aşağı ve yukarı mecliste kadınlara belirli

sayıda sandalye ayıran bir kota sistemi getirdi. Buna göre 342 üyeli aşağı mecliste kadınlara 60, yüz üyeli yukarı mecliste de 17 sandalye tahsis edilecekti. Bu meclislerde kadınlara tahsis edilen sandalyelerin toplam sandalyelerin %17'sini oluşturmasına karşılık, kadınların diğer sandalyelerden de pay almasıyla bu oran daha da artabilmekteydi. Örneğin 2002 yılında aşağı meclis için yapılan seçimlerde kadınlar 13 sandalye daha kazanmış ve kadınların toplam sandalyeler içindeki payı %22'ye çıkmıştı (KROOK, 2005: 13).

Bu uygulama bazı feministlerden olumlu tepkiler aldı. Bunlar, bu seçimlerin kadınlar açısından stratejik cinsiyet ihtiyaçlarına hitap etmekte olduğunu belirtmekteydi. İlk defa olarak kadınlara yasal ve siyasal yetki veren bir alan yaratılmıştı. Diğer yandan bazı insan hakkı savunucuları şimdi kadınlar için fırsatların İslam dünyasının ilk kadın başbakanı olan ve 1988'den 1999'a kadar Pakistan'ın 11 yıllık demokrasi döneminde iki defa yönetimin başına geçmiş olan Benazir Butto döneminden daha fazla olduğunu ileri sürmekteydi. Diğer yandan bu uygulama muhalefetin tepkisini çekmişti. General Müşerref'in siyasal reformlarına karşı çıkan önde gelen siyasal partiler, tutumları nedeniyle kadın gruplarını eleştirdiler. Bu kesimler askeri rejimin bir anormallik, hukuksuz bir yönetim olduğunu, kendi meşruiyetlerine sahip olmayan generallerin demokratikleşmeyi nasıl sağlayabileceğini sorgulamaktaydılar (BOKHARI, 2001).

Türkiye'de kadınlar ilk defa kendilerine seçme ve seçilme hakkının verilmesinin ardından 1935 yılında meclise girdi. Bununla birlikte kadınlar parlamentoya hiçbir zaman hatırı sayılır bir oranda katılamadılar. Dünyada kadınlara bu hakkı tanıyan ilk ülkelerden olmasına ve bu konuda bir çok Batı ülkesinden bile önde olmasına karşın bugün Türkiye, kadınların siyasal alanda varlıkları bakımından Üçüncü Dünya ülkelerinin bile birçoğunun gerisinde kalmaktadır (Kadınlar, 2006). 3 Kasım 2002 genel seçimleri sonrası oluşan TBMM'nde kadınların oranı sadece %4.4'e ulaşabilmiştir (ÖZCAN, 2005). Dünya ortalamasının (%15) çok altında olan bu oran ilginçtir ki, kadınlara seçme seçilme hakkının verildiği 1935'ten günümüze kadar yapılan seçimlerde kadınların elde ettikleri en yüksek oranlardan biridir. (ÇAHA, 2003: 587).

Parlamentoda temsil edilen kadınların oranı bakımından 2000 yılında dünyada 143. sırada olan Türkiye, 2004'te 150. sıraya geriledi. 2002'de yapılan genel seçimler, aradan geçen 67 yılda kadınlar açısından fazla bir şeyin değişmediğini ortaya koydu. Bu seçimlerde bazı partiler kadın adaylar için kota uygulamasına karşın birçok kadın seçilemeyecek yerden aday gösterildiği için meclise giremedi. Türkiye'de kadınların ekonomik ve toplumsal alanda gelişmediğini ortaya koyan bu tablonun gerekli tedbirler alınmadan düzeleceğini gösteren somut bir veri gözükmemektedir.

2004 seçimleri öncesinde yerel düzeyde seçimleri kazanan kadın belediye başkanlarının toplam belediye başkanlarına oranı, kadınların parlamentodaki oranından çok daha düşüktü. Türkiye genelindeki 3 bin 200 belediye başkanından sadece 20'si (%0.6) kadındı (Zaman 2003). Kota uygulaması belediye başkanlarının sayısının 2004 seçimlerinde daha da

artıracağı düşüncesi yarattı. Ancak kota uygulamasından sonra belediye başkanlığı seçimlerini kazanan kadınların oranı artmadığı gibi azaldı. Zira kota sistemi, tek başına temsil oranının artması için yeterli olamamaktadır. Özellikle tek koltuk için yapılan seçimlerde zorlayıcı bir unsur olmadığı için, kota uygulansa bile kadınların başarı oranı artmamaktadır. Nitekim 2004'teki yerel seçimlerde 3 bin 234 belediye başkanlığından sadece 17'sini kadınlar aldı ve kadınların yerel yönetimlerdeki temsil oranı % 0.6'dan, %0.5'e geriledi. Türkiye'de il düzeyinde sadece Tunceli'de bir kadın aday belediye başkanı seçilebildi (Kadınlar, 2006).

Türkiye'de bakanlar kuruluna girebilen kadınların oranı da çok sınırlıdır. Kadınların yer almadığı hükümetlerin sayısı hiç de az değildir. Görev aldıkları durumlarda da bir hükümetteki kadın bakanların sayısı çoğunlukla bir veya ikiyi ancak bulmaktadır. Cumhuriyet döneminde kurulan 59 hükümette sadece Tansu Çiller (1993-1996) başbakan olarak görev yapmıştır.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen partilerin kotaya gösterdikleri ilginin hiçbir olumlu sonuç üretmediğini düşünmek doğru değil. Kota uygulamalarının Türkiye'de yarattığı en olumlu sonuç, kadın adayların sayısında önemli bir artış yaratmasıdır. Önceleri %3 civarında olan kadın aday sayısı son genel seçimlerde %10'a kadar yükselmiştir (TEKELİ, 1999). Aday sayısındaki bu artış kuşkusuz zaman içinde kadınların siyasete olan ilgilerini artıracak ve muhtemelen siyasette kadın katılımının daha da artması yönünde onların çeşitli düzeylerdeki siyasal faaliyetlerini yoğunlaştırmalarına zemin hazırlayacaktır.

2002 genel seçimlerinden sonra Türkiye'de iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP), muhafazakar kimliği, onun kadın hakları ve kota konularında radikal adımlar atacağına ilişkin olumlu bir görüntü sunmamaktadır. Ancak yine de bu parti muhafazakar kimliğine rağmen, Kadın Adayları Destekleme Derneği'nin (KADER) takdirini celbeden bazı uygulamalar gerçekleştirdi. 12 Ekim 2003 tarihindeki kongresinde parti merkez karar yönetim kurulu üyelerinin en az yüzde 20'sini kadınlardan oluşturmaya karar verdi. Bu kararın ardından on kadın delege parti yönetimi içinde yer buldu (ORTAK, 2003).

İktidarda bulunan AKP'nin yöneticilerinin kadınları siyasal hayata taşımaları aslında yeni bir olgu değil. İçinden geldikleri Refah Partisi, ilginçtir ki, kadınları en fazla siyasallaştırmış partilerden biriydi. Refah Partisi'nin oluşturduğu Hanım Komisyonları ülke çapında eşine az rastlanırlar bir örgütlenme gerçekleştirerek özellikle alt ve orta sınıf ev kadınlarını siyasal hayata seçmen ve propagandacı olarak taşımışlardı (ARAT, 1999: 289-297). Refah Partisi'nin 1995 yılında elde ettiği seçim başarısında bu kadınların önemli bir rolü olduğu bilinmektedir. Aynı şekilde bu ev kadınları, AKP hükümetinin başbakanı olan Recep Tayyip Erdoğan'ın 1994 yılında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı seçilmesinde de oldukça kilit bir görev üstlenmişlerdi. Bu hizmetlerinin karşılığında ne Refah Partisi ne de belediye başkanı olarak Tayyip Erdoğan, onlara önemli bir görev vermemişti (ORTAK, 2003). AKP yöneticileri kadınlara parti içinde, geçmişe nispeten

önemli görevler vererek, kadınların siyasal hayattaki rollerinin farkına varmış görünüyorlar. Nitekim 28 Mart 2004'te yapılan yerel seçimler öncesinde de AKP aday belirlemede %30'luk kadın kotası uygulama kararı aldı. Ancak parti teşkilatının baskısı altında kaldığından ve yeterli sayıda oy çekme kapasitesi yüksek kadın aday bulamadığından bu kararı uygulamaktan vazgeçti ("Adaylık Verilmez", 2004).

Diğer önde gelen partilerden Cumhuriyet Halk Partisi, kadınlara parti yönetim organlarında %25 oranında kota uygulamaktadır. Ancak partideki kota, Türk parti sistemine özgü bir biçimde yukarıdan aşağıya doğru işlediği için kadınların gücünü değil, partinin gücünü artırmaktadır (KILIÇ, 2000, 36). Parti Mart 2004 yerel seçimlerinde adaylarının %25'ini kadınlardan oluşturma kararı aldı. Ancak AKP örneğinde olduğu gibi adaylık ücretini ödeyecek, oy getirme yeteneği yüksek vb. özelliklerde yeterli aday bulunamadığı için kadınlara ayrılan adaylıkların bir kısmı erkek adaylar tarafından dolduruldu ("AKP Kadına", 2004).

Türk siyasetinin önde gelen partilerinden Doğru Yol Partisi ise milletvekili adayları için daha düşük bir oranda, %10'luk bir kota uygulamaktadır. Hem oranın düşük olması hem de kadın adayların genellikle listenin alt sıralarında olması nedeniyle bu kotalar etkili olamamaktadır. Türkiye'de kadın adayları için kota uygulayan diğer iki parti de Özgürlükçü Demokrasi Partisi (%30) ve Demokratik Toplum Partisi (%40)'dir. Anavatan Partisi de, Erkan Mumcu'nun genel başkanlığa gelmesinden sonra partinin tüm organlarında kadınlar ve gençler için üçte bir oranında kota kararı aldı ("ANAP Artık", 2006). Anavatan Partisi 2004 yerel seçimlerinde de kadın adaylar %30 oranında kota uygulayacağını açıkladı. Diğer önde gelen partilerden Milliyetçi Hareket Partisi ve Demokratik Sol Parti kadınlara kota konusuna sıcak bakmamaktadır ("AKP Kadına", 2004).

Türkiye'de kota konusunda ortaya çıkan tablo, büyük partilerin kazanılmış konumlarını riske atmamak için kota konusunda fazla arzulu davranmadıkları, küçük partilerin ise tabanlarını genişletmek ve yeni toplumsal grupları partilerine katmak için kota konusunda daha cesaretli davrandıkları yönündedir. AKP'nin kota konusundaki yaklaşımları bu kuralın dışında değildir. Bu partinin kota yönünde daha arzulu olduğu dönem 2002 seçimleri öncesi dönemdi. İktidara geldikten sonra bu konudaki tutumlarında isteksizlik olması, büyük parti olma konumunu riske atmamaktan kaynaklansa gerekir. Büyük partilerin kota konusundaki çekinceleri, kota uygulamasının riskli bir politika olduğu, kadın adayların sayısının artırılmasının seçimlerde başarıya olumsuz etki edeceği yönündeki düşünceden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle ideolojik konumları nedeniyle kota konusunda en kararlı tavır ortaya koyması beklenen CHP ve DSP gibi partiler dahi, rakip partilere karşı seçimlerde dezavantajlı duruma düşecekleri endişesiyle kadınlara kota konusuna oldukça mesafeli durmaktadırlar. Böyle bir kısır döngüyü aşmanın yolu, ya yasal olarak bütün siyasal partileri kota uygulamaya zorlamaktır veya yasa olmaksızın bütün partilerin aralarında anlaşarak kadınlara kota konusunda ortak hareket edebilecekleri bir

mutabakata varmalarındır. Ancak bu yönde bir teklif dahi, Türkiye’de hiçbir siyasal partinin gündeminde değildir.

3. KADINLARA KOTA UYGULAMASI ÖNÜNDEKİ ENGELLER VE ELEŞTİRİLER

Dünyanın hemen her yerinde kota uygulamalarına karşı en büyük direnç ataerkil kültürden gelmektedir. Sanayi toplumlarında kadın hakları yönündeki pratiklerin, ataerkil kültürün daha baskın olduğu tarım toplumlarına göre daha yaygın olması bu görüşü desteklemektedir. Ataerkil kültür kimi ülkelerde dini inançlarla bütünleşmekte, bu gibi durumlarda kadın kotasına yönelik tepkiler daha güçlü bir biçimde kota taraftarlarının karşısına çıkabilmektedir.

Kadınların kota gibi özel önlem uygulamalarıyla desteklenmelerine karşı çıkanların ileri sürdükleri argümanlar arasında kadınlar lehine uygulanacak ayrımcılığın erkeklere karşı haksızlık yaratacağı düşüncesi önde gelmektedir. Kadınlarla erkekler arasındaki ayrımcılığı ortadan kaldırmak amacıyla yapılan pozitif ayrımcılık veya olumlu eylem önlemleri, karşı çıkılan ayrımcılığın bu defa erkekler aleyhine gerçekleştirilmekte olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir. Sözkonusu ayrımcılık uygulamaları yoluyla bireysellik ve rekabet ilkeleri çiğnenmekte ve erkekler aleyhine eşit olmayan bir ortam yaratılmaktadır. Kadınlar yetenekleri ve sahip oldukları liyakatleri nedeniyle değil sadece kadın oldukları için erkeklere karşı avantajlı bir konuma yükseltilmektedirler (KILIÇ, 2000: 6).

Pakistan’da 2001 yılında askeri yönetim döneminde yerel seçimlerde sandalyelerin üçte biri kadınlara tahsis edilmiş olmasına rağmen, kadınların kendileri için ayrılan sandalyeler için aday olmaları ciddi bir sıkıntı yarattı. Özellikle eşlerinin baskısı altında kalan kadınlar aday olmakta tereddüt göstermekte, birçoğu ya yakınlarının baskısı altında adaylıktan vazgeçmekte veya onların öfkesini çekmek pahasına aday olmaktaydılar. Nitekim böyle bir durumda Pencap’ta bir kadın aday, seçimlerin ilk aşamasında yarışmadan ayrılmayı reddettiği için kocası tarafından öldürülmüştü. Eşini öldüren kocanın öldürme gerekçesini karısının davranışının şeriat kurallarını çiğnemek olarak belirtmesi (BOKHARI, 2001: 7), inançların ataerkil kültürden nasıl etkilendiğini ortaya koymaktadır. Böyle bir toplumda yasalar kadınları siyasete katılmaya teşvik edici kurallar koysalar bile, yasaların işlerlik kazanmasında asıl belirleyici faktör, toplumun kadınların siyasete katılmasına göstereceği direnç veya hoşgörü olmaktadır.

Kotaya yönelik eleştiriler sadece az gelişmiş ülkelerde değil, önde gelen sanayileşmiş ülkelerde de yapılmaktadır. Fransa’da 1999 yılında anayasada yapılan değişikliklerle parlamentodaki kadınların temsilini arttırmaya yönelik yapılan düzenleme öncesi bu uygulama kamuoyunda aydınlar, siyasetçiler ve feministler tarafından yaygın olarak tartışıldı. Yeni anayasal düzenlemeye karşı çıkıp onu eleştirenler, hak temelinde başarı elde etmenin kadınların yeteneklerine karşı aşağılayıcı bir hakaret olduğunu ileri sürmekteydiler. Bu bakış açısından, kadınlara tanınan yasal ayrıcalık ve

imtiyazlar, onların söz konusu hedeflere çalışıp gayret ederek kendi başlarına ulaşamayacaklarının tanınması anlamına gelmekteydi. Diğer bir eleştiri konusu da, böyle bir ayırmacılığın, liberal anayasaların temel ilkelerinden olan “ırk, renk, cinsiyet vs bakımından insanlar arasında ayırım yapılamaz” kuralının ihlal edileceği idi. Nitekim anayasalardaki buna benzer ilkeler, kadın kotasını yasa yoluyla teminat altına almak isteyen ülkelerde ciddi bir “anayasaya aykırılık” engeli oluşturmaktadır. Bu konuyla bağlantılı başka bir sorun da, cinsiyet temelinde yapılacak ayırmacılık, etnik, ırk, yaş gibi başka ortak özellikteki grupları da tahrik edebileceği ve değişik grupların ayırmacılık temelinde hak talebiyle içinden çıkılmaz bir yığın sorunlar yumağına yol açılabileceği endişesidir. Birbirini tetikleyerek hak talep eden bu gruplar listesini sınırlayacak objektif bir ölçünün nasıl bulunacağı temel sorun olarak ortaya çıkmaktadır (Liberty, Equality, 2000: 51).

Kadınlara kota uygulamasına karşı çok sık karşılaştığımız oldukça muhafazakar eleştirilerden biri de, özellikle geleneksel toplumlarda bu kotaları dolduracak yeterli sayıda ve nitelikte siyasete ilgili kadınların bulunamayacağıdır. Çocuklarına bakmak gibi erkeklerin biyolojik nedenlerle yapamadığı ve geleneksel olarak kadınların üstlendiği görevler yüzünden kadınlar sürekli olarak evde oturmaları gerekmekte, onlar ancak çocuklarını büyüttükten sonra siyasetle ilgilenebilmektedirler (Gender and Elections, 2006).

Yemen’in Parlamento Başkanı olan Şeyh Abdullah Bin Hüseyin el-Ahmar’ın, parlamentoda kadınlara kota uygulanması konusu tartışmaya açıldığı sırada ortaya koyduğu görüşler, muhafazakar bir yaklaşımın tipik bir örneğini oluşturmaktadır. Ona göre, Yemen kadınları toplumdaki destek elde edinceye kadar çalışma sahasında yarışmak zorundaydılar. Eğer kadınlar parlamentoda sandalye elde etmek istiyorlarsa pratik rekabette gerçek standart verimlilik ve kadınlar aday olarak erkeklerle yarışmak zorundaydılar. Kota gibi bir uygulamayı topluma empoze etmek yanlış ve başka sakıncaları da beraberinde getirebilecekti. Etkinlik standardı kadınlara anayasal ve yasal haklarını vermek için gerçek bir hakemdi. O kadınlara çağrıda bulunarak kadınların siyasal alandaki etkinliklerinde liderlerin desteğinden yararlanmalarını ve kota istemek yerine toplumsal ve siyasal alanda rekabet etmelerini istedi (Yemen Times, 2006).

Kadınlar için kota konulması gerektiğini savunanlar da, onun etkisini güçlendirmek noktasında kota uygulamalarına eleştiriler yöneltmektedirler. 2003 yılında Umman’da Demokrasi ve Seçimler üzerine yapılan bir bilimsel toplantıda konuşan Dr. Drude Delfort, kotanın etkililiğini sorgulayarak onun yarattığı yararın siyasete katılan kadınların sayısı ile olduğu kadar siyasal görevlere ulaşan kadınların kalitesi ve onları saran siyasal durum konusundaki farkındalıklarının düzeyiyle de ölçülmesi gerektiğini söyledi. O ayrıca kadın kotasının, kadınların siyasal hayata etkili bir şekilde katılımlarını temin etmesini sağlayan açık bir strateji ve vizyonla uygulanması gerektiğini vurguladı (Workshop on Democracy, 2003).

Kadın haklarını geliştirmek için çalışan bazı gruplar, kotanın kadınlar açısından yaratacağı tuzaklara dikkat çekmektedirler. Cinsiyet

eşitliği konusunda mücadele eden bu gruplar kotanın, kadınların daha fazla bir mücadele içine girmelerini engelleyeceğini, onun kendileri için cam bir tavan oluşturabileceğini savunmaktadırlar. Kota nedeniyle bazı konumlara kolaylıkla ulaşan kadınlar, her şeyin halledildiği duygusuyla pasifize olabileceklerdi. Bazıları ise kota yoluyla iktidara gelen kadınların değersiz görüldüğü veya bir konuma hak etmeden gelmiş gibi görüldüklerini ileri sürmektedirler. Senegal Ulusal Meclisi'nin eski başkan yardımcısı olan Bayan Mata Sy Diallo, kotanın sadece geçici bir çözüm olabileceğini, gerçek bir demokrasiye ulaştırarak bir tedavi olmadığını ileri sürmektedir (MUTUME, 2004: 4).

4. SONUÇ: KOTANIN ETKİLERİ KONUSUNDAKİ ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Kadınlara kota sistemini uygulayan ülkelerde yapılmış bir çok araştırma, bu uygulamanın kadınların siyasete katılımını ne ölçüde etkilediği konusunda bize bazı ipuçları sağlamaktadır. Bu araştırmalar sayesinde kota üzerine yapılan lehte ve aleyhteki görüş ve eleştirilerin ne ölçüde bir temele dayandığını da değerlendirmek mümkündür.

Jones'un 1994'ten bugüne kadar üç farklı kota yasası uygulamış olan Kosta Rika üzerine yapmış olduğu bir araştırma, kadın adayların seçimlerde başarı kazanmasının ne tür kota uygulamalarıyla mümkün olacağını tespit etmesi açısından önemlidir. Bu araştırmayla, ulusal kota yasalarının, seçilen kadın temsilcilerinin sayısını önemli ölçüde artırdığı açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Bununla birlikte bütün ulusal yasalar bu amacı gerçekleştirmede aynı ölçüde etkili değildirler. Kosta Rika'dan elde edilen bulgulara göre, kadınların başarısında optimum düzeyde etkinlik sağlamak için, siyasal partilerin listelerine kadınların seçilebilir yerlerden aday gösterilmelerinin sağlanması gerekmektedir (JONES, 2004: 1203). Nitekim Kosta Rika'da parlamento kadınlara %40 oranında kota getirilmesini kabul etmiş ve kadın adayların listenin seçilebilir yerlerine yerleştirilmelerini güvence altına alan önlemler getirmiştir. Sonuç olarak parlamentodaki kadın temsilcilerin oranı 1994'te %14 iken bu oran 1998'de %19'a, 2002'de de %35'e yükselmiştir (KROOK, 2005: 16)

Latin Amerika üzerine yapılan araştırmalar kadınlara kota uygulamasının ne ölçüde amacına ulaştığı konusunda ipuçları sağlamaktadır. Bu araştırmalarda bir çok kurumsal değişkenin etkisi sınanmıştır. Kota uygulamalarının kurumsal değişkenler olarak açık (tercihli oy) ve kapalı liste (sabit liste) sistemlerinde ne tür etkiler yaptığını belirlemek için cinsiyet kotasının benimsenmesinden önce ve sonra Latin Amerikan ulusal yasama organlarına kadınların seçilme oranları karşılaştırılmıştır. Kadınlar kota seçimleri öncesinde kapalı liste sistemleriyle kota sonrası seçimlerinde ise açık liste seçimleriyle daha başarılı olmuşlardır. Ancak her iki durumda da farklar çok azdır. Kapalı liste sistemlerinde kota sonrası ilk seçimlerde kadınların başarı oranları %3'den (Paraguay millet meclisi) % 33'e (Arjantin senatosu), açık liste sistemlerinde ise %6'dan (Brezilya millet meclisi)

%22'ye (2000'de Peru'nun iki kameralı meclisi) kadar değişmektedir (SCHMIDT, 2006).

Htun ve Jones, kapalı listelerin ve bölgenin büyük olmasının bileşiminin kadın adayların en düşük sayıda seçilmesine neden olduğunu ikna edici bir şekilde ileri sürmektedirler. Bununla birlikte bu araştırmacılar, kadınlar için dezavantajlı olan kapalı liste sistemlerinde kadınların seçiminin, kadınları listeye düzenli bir şekilde dağıtan veya seçilebilir konumlara yerleştiren “vekaletle yerleştirme” (seçilme şansı yüksek ilk sıralara yerleştirme) yoluyla artırılabilirdiğini savunmaktadırlar. Vekaletle yerleştirme kota yasasının en tartışılan yönüdür (SCHMIDT, 2006). Bu uygulamada aday belirleyicilerin kadınlara yönelik yaklaşımları kilit bir rol oynamaktadır.

Arjantin Peru ve Brezilya'da uygulanan kotalar, seçim sistemleri nedeniyle erkek politikacılardan gerçek bir fedakarlık beklemekteydiler (HTUN,1998). Arjantin'de ulusal kongre seçimleri kapalı liste sistemine göre yapılır. Burada seçmenler bir adaya değil bir parti listesine oy verirler ve partiler listedeki adayların yerini kontrollerinde bulundururlar. Sonuç olarak, listede daha fazla kadın adayların olması durumunda kadınların seçilme şansları artmaktadır. Dahası Arjantin kota yasası sadece kadınlara parti listesinde %30'luk bir yer ayırmakla kalmamakta, aynı zamanda bu kadınları seçilebilecek yerlere, listedeki her üç sıradan birine koymayı da gerektirmektedir. Bu durum, rekabetçi çok partili sistemde hiçbir zaman sandalye alma şanslarının olmayacağı bir şekilde partileri kadınları topluca listenin altına yığmalarına engel olmaktadır (HTUN,1998). Bu sayede Arjantin'de kota kadınlar açısından olumlu sonuçlar sağlamıştır. Kota yasasından önce kadınların kongrede temsili 1991'de %6 iken, kota uygulamasından sonra 1993'te %14'e, 1995'te %22'ye, 1997'de %28'e 1999'da %27'ye ve 2001'de %30'e çıkmıştır. Kota yasaları ilk defa senato için uygulandığında senatodaki kadınların oranı 1999 yılında %3'ten 2001 yılında %35'e yükselmiştir (KROOK, 2005: 15).

Peru ve Brezilya'da parti listesi yoktur. Ulusal yasama seçimlerinde seçmenler çok üyeli büyük seçim bölgelerinde bireysel adaylara oy verirler. Partiler, adaylarının %25'ini kadınlardan gösterebilirler. Ancak sonuçta ne kadar kadının seçileceğine seçmenler karar verir (HTUN,1998). Kadın adayların seçiminin seçmen inisiyatifine bağlı olduğu ve seçim bölgesinden tek adayın seçildiği bu ülkelerde kadınların seçilme oranı Arjantin'deki kadar yüksek değildir. Kadınlar erkek adaylar kadar etkin ve yaygın bir siyasal kampanya yürütememekte, sonuçta seçimler büyük ölçüde erkek adayların başarısıyla sonuçlanmaktadır. Bu ülkelerdeki örnekler bize, tek adaylı seçimlerde kadınların başarı şansının listeli seçimlere göre daha az olduğunu göstermektedir.

Açık liste ve çok büyük seçim bölgesinin yanında Brezilya yasası partilere gerçekte yarışılmakta olan sandalyelerin sayısından çok daha fazla adayı yerleştirmeye imkan vermektedir. Diğer bir ifadeyle yasa, partilere erkeklerin yerine kadınları ikame etmek yerine %50 oranında daha fazla kadın aday göstermesine izin vermektedir. Sonuç olarak kota yasasının kabul edilmesinden sonra parlamentonun aşağı kanadındaki kadın temsilcilerin

sayısı 1994'te %6'dan 1998'de %5'e düşmüştür (KROOK, 2005: 15). Bununla birlikte bu rakam 2002 yılında tekrar %8'e çıkmıştır. Bu esnek kurallar, kadınlara getirilen kota uygulamasının amacına ulaşmasını mümkün kılmamıştır. Pek çok Latin Amerika ülkesinin seçim yasalarının doğası nedeniyle kota yasaları yeteri güçten yoksundur. Onlar kadınların temsiline artmasını teminat altına almamaktadır. Bu durumda kota yasaları, sadece kadın haklarını geliştirme görüntüsünü ötesinde fazla bir yarar sağlamamaktadır (HTUN,1998). Bu sonuç, adaylarla ilgili tercihi seçmene bırakan bir seçim sisteminde kotanın çok başarılı olmadığını göstermektedir.

Latin Amerika'daki durum kadın siyasetçileri ve kadınlar hareketinin önderlerinin karşılaştığı sıkıntıyı yansıtmaktadır. Kota kadınlara sadece bir adım atma fırsatı vermekte ancak onların iktidara ulaşmalarını garanti etmemektedir. Kotanın işleme için kadın politikacılar ve adaylar arasında bir ağ oluşturulması ve kadınların kampanyaları için artırılmış finansman ve tanıtım gibi diğer tedbirlerle birlikte uygulanması gerekir. Kotayla ilgili her yasal düzenleme ve her uygulama kadınların siyasal alanda daha etkili oldukları anlamına gelmemektedir. Kotanın etkili olması için bunlara ek olarak özellikle kadınların bu yönde daha fazla gayret ve çabasına ihtiyaç duyulmaktadır (HTUN,1998).

1998 yılında Peru'da belediye meclislerinin seçiminde kotanın ilk defa uygulanması, parlamentodaki kadınların sayısında önemli artışlar sağladı. Kotanın Peru belediye seçimlerdeki başarısını açıklayan iki değişken tespit edildi. Bunlardan birincisi “etkili kota”, ikincisi ise en büyük partinin nispi büyüklüğüdür.

İlk değişken “etkili kota”dır. Etkili kota, yasal kotayı tatmin etmek için gereken en düşük kadın aday sayısı olarak tanımlanabilir. Yasama üyelerinin temsilcileri, genellikle değişik büyüklükteki seçim bölgelerinden seçilseler bile Latin Amerika'nın bazı ülkelerindeki kota yasaları, kadınların yasanın öngördüğü en düşük oranı sağlayacak şekilde seçilmelerini şart koşturmaktadır. Peru belediye seçimlerinde yasal kota %25'di. Etkili kota ise bölgenin büyüklüğüne göre %25'le %40 arasında dağıldı. Etkili kota bu seçimde, büyüklüğü en düşük olan seçim bölgelerinde en yüksek oranda gerçekleşmiştir. Ortalama etkili kota ile bölge büyüklüğü arasında güçlü olumsuz korelasyonlar ortaya çıktı (SCHMIDT, 2006).

Kadınların sayısında artış sağlayan ikinci değişken en büyük partinin nispi büyüklüğüdür. 1983'den beri Peru belediye seçimleri çoğunluk listesi şekliyle yapıldı. Seçim bölgesi küçüldükçe partiler arasındaki orantısızlık da o ölçüde artacağından, en büyük partinin nispi büyüklüğü seçim bölgesi büyüklüğüyle olumsuz olarak ilişkili olduğu sonucuna ulaşılır. Bu yüzden seçim bölgesi büyüklüğüyle parti büyüklüğü arasında çok güçlü pozitif bir korelasyon vardır, ancak aynı şekilde seçim bölgesi büyüklüğüyle en büyük partinin nispi büyüklüğü arasında da güçlü olumsuz bir korelasyon vardır. Yüksek etkili kotalar ve yüksek nispi parti büyüklüklerinin bileşimleri çoğunlukla “vekaletle yerleştirme” olmaksızın da kadınlar için garantili sandalyeler üretmektedir. 1998 seçimlerindeki uygulamaya uygun olarak seçimlerde çoğunluğu elde edenler veya sonraki seçimlerde kazananlar, beş

üyeli seçim bölgelerinde dört sandalye ile ödüllendirildiler. Üstelik beş üyeli seçim bölgelerinde kadınlar için etkili kota %40'tı. Bunun anlamı kazanan dahil bütün partiler en azından iki kadın adaya sahip olmalıydılar. Böylece çoğunluk veya sonraki seçimlerde kazananlar, asgari düzeyde kotayı karşılasa ve her iki kadın adayı da listenin en altına koysalar bile, bunlardan biri yine de seçilecekti. Bu demektir ki en kötü durumda bile herhangi bir partinin seçimi kazanan temsilcilerinin %25'i ve meclisin toplam üyeliğinin % 20'si kadınlardan oluşacaktı (SCHMIDT, 2006).

2001 yılında tek ulusal seçim bölgesinden vazgeçilmesi kadınların seçilmesini kolaylaştıran anahtar faktörlerden birini devre dışı bıraktı. Bunun sonuçları tahmin edilebileceği gibiydi. 2001'de daha yüksek kota ve kadın adayların sayısında daha büyük artışa rağmen kadınlar sadece iki bölgede yeni kotanın belirlediği hedefi aşarak sandalyelerin %31'ini elde etti. Peru'nun diğer kesiminde ise kadın adaylar sadece %12 oranında sandalye kazandılar (SCHMIDT, 2006).

Peru'dan belirgin iki ders çıkarılabilir. Birincisi, değişen büyüklüklerdeki bölgelerde kota yasasının uygulanması muhtemelen aynı özellikteki yer için farklı etkili kotaları yaratacaktır. Peru deneyiminin çok açık bir şekilde gösterdiği gibi etkili kotanın farklı uygulama şekilleri, kadınların seçim başarısına etki eden önemli bir faktördür. İkincisi, vekalet dayalı yerleştirme yokluğunda bile kadınlar, etkili kota ve en büyük partilerin nispi büyüklüğü yoluyla kapalı parti liste sistemlerinde garantili sandalyelere sahip olabilmektedirler.

Kadınların, orantısız seçim sisteminde, özellikle de kapalı listeli orantısız seçim sisteminde seçilme şansına daha çok sahip olduğu yönünde bulgular var. Bunun nedeni, orantısız seçim sisteminde seçmenler, adaylardan ziyade parti ve politikaları üzerine odaklanmaktadır. Bu ise en azından siyasette etkin bir konuma yükselmeleri bakımından kadınların lehine işleyen bir sistemdir. Orantısız seçim sistemi kota eşliğinde uygulandığı zaman kadınların seçilme şansı daha da yüksek olmaktadır (Gender and Elections, 2006).

Siyasal partilerin gönüllü olarak uyguladıkları kadın kotaları, parti pazarlığı avantajına sahiptir. Ancak gönüllü kota sistemleri, listeye kimin gireceği konusunda partinin söz sahibi olduğu kapalı listeye birlikte uygulanan orantılı temsil sistemlerinde kadınların oranında belirgin artışlar yapabilmektedirler. Seçim bölgesi sistemlerinde, kadın adaylar garantili yerlere yerleştirildiklerinde, gönüllü parti kotaları kadınların daha yüksek oranlarda seçilmesine katkıda bulunabilmektedir. Orantısız seçim sistemi ve yasal kotaların birleşimi, kota karşılandığı sürece listeye hangi kadınların gireceği konusunda seçme imkanı verme avantajına sahiptir (Gender and Elections, 2006).

Dünyadaki uygulamalar kadınlar için yasa yoluyla getirilen zorunlu kotaların kadınların siyasete daha fazla katılımında olumlu bir etki yaptığını ortaya koymaktadır. Uganda'da kota uygulamasından önce %1 olan kadın parlamenter oranı kota uygulamasından sonra 2000 yılında %17.9'a

çıkmiştir. Kadın hakları konusunda en hızlı ilerlemelerin gerçekleştirildiği İsveç'te de kadınların siyaset ve yönetim kademelerinde yükselişlerinde kota uygulamalarının önemli bir katkısı olduğu görülmektedir. Kota uygulamalarının yaygınlaştığı ve kurumsallaştığı bu ülkede kadın parlamenterlerin oranı 1987'de %32'dan, 1995'te %40'a ve 2000'de de %42,7'ye yükselmiştir. Kadınların siyasal alandaki bu yükselişi hükümet düzeyinde ve üst yöneticiliklerde de yankısını bulmuş ve 1994'te %30 olan hükümetteki kadın üye sayısı 1998'de %43'e yükselmiştir. Aynı şekilde üst yöneticiler arasında %4 olan kadın oranı 1998'de %24'e yükselmiştir (KILIÇ, 2000: 40).

Kota uygulamaları siyasete giren kadınların oranını artırdığı gibi, bundan vazgeçilmesi durumunda da siyasette başarı elde eden kadınların oranında düşüşler gözlenmektedir. Kota uygulamasından vazgeçen Doğu Avrupa ülkelerinde kadın parlamenterlerin oranı 1987'de %30'lardayken, 2000'de %5'lere kadar düşmüştür. Kadın parlamenterlerin oranı bu yıllarda Romanya'da %34'ten %5,6'ya; Macaristan'da %21'den %8,2'ye; Arnavutluk'ta %29'dan %5,2'ye inmiştir (KILIÇ, 2000: 40).

Etkisiz kotaların bir çoğu siyasette kadınların sayısının artmamasına hatta bazı durumlarda düşüşler yaşanmasına yol açabilmektedir. Fransa'da 1999 yılında yapılan düzenlemeyle anayasa değiştirildi ve bütün partilere seçimlerde adaylarının %50'sinin kadın olmasını zorunlu hale getirdi. Yeni yasa, uygulanan seçim sistemine göre farklı seçimler için farklı koşullar getirmekteydi. Orantılı temsil sistemine göre yapılan yerel seçimler için yasa, listedeki her altı adaylık grup içinde eşitlik şartı getirmekteydi. Diğer bir ifadeyle her altı adayın üçü erkek, üçü kadın olmak zorundaydı. Bunu yapmamak cezayı gerektirmekteydi. Parlamentonun aşağı kanadına iki türlü çoğunlukçu sisteme göre yapılan seçimlerde yasa, hangi bölgeden ne kadar erkek veya kadın aday konulacağına bakmaksızın bütün adaylar arasında eşit sayıda erkek ve kadın adayın gösterilmesini şart koşmaktaydı. Bu şartı yerine getirmeyenlere para cezası verilecekti. Yerel düzeyde bütün partiler yasanın gerektirdiği koşulları yerine getirmelerine karşılık, ulusal düzeyde küçük ve büyük partiler arasında yasanın öngördüğü koşulları yerine getirmede farklılıklar ortaya çıktı. Küçük partiler para cezasını düşünerek yasaya uygun şekilde davranırlarken büyük partiler, seçimleri kazandıklarında hazineden daha fazla para kazanacaklarını ve böylece ödeyecekleri para cezasını telafi edebileceklerini düşünerek yasayı uygulamakta daha fazla çekinceli davrandılar. Sonuç olarak yerel seçimlerde kadınların oranı 2001 yılında %26'dan %48'e fırlarken, parlamentonun aşağı kanadında 2002 yılında çok az bir ilerleme kaydederek sadece %11'den %12'ye yükseldi (KROOK, 2005: 14-15)

Kadınlara kota uygulamalarının amacına ulaşmasında özellikle kadınların kendi çabalarının büyük bir rolü vardır. Genellikle kadın haklarını ve özel olarak da kadınlara kota uygulamalarını teşvik eden, destekleyen ve onun uygulanması için yollar arayanlar, kadınlardır. Parlamento veya siyasal parti organları gibi çeşitli kurullarda kadınların sayısının artması ve bu kadınların kota gibi kadınları ilgilendiren konularda ortak hareket etmeleri,

kadın üyeler ile kadın yöneticiler arasında sıkı ilişkilerin kurulması, kota uygulamalarının başarısında önemli bir rol oynamaktadır. Aksine kadınların farklı amaçlara hizmet etmeleri ve kendilerini liberal, sosyalist veya müslüman gibi kimliklerle tanımlayarak farklı grupların güdümüne girmesi, kota konusunda motor görevi yapacak bir oluşumun ortaya çıkmasına engel olmaktadır. Ayrıca kadınlara parti teşkilatlarının en tepesinden en alt düzeyine kadar her kademedeki kota uygulanması, kotanın etkinliğini artırmaktadır. Bu durum kadınların parti içinde birbirleriyle daha yakın ilişkiler kurmalarına ve kendi aralarında bir kadın politikası geliştirmelerine imkan vermektedir. Parti kurullarında kadınlara konuşma kotası uygulaması kadınları pasif ve sessiz olmaktan çıkarıp, onları konuşmaya teşvik ederek seslerinin siyasette daha sık duyurulmasına imkan verebilmektedir (KILIÇ, 2000:23-35).

Bir çok siyasal partinin kadın kollarının bulunması, kadın hakları konusunda bu partilerin önemli atılımlar yapmakta oldukları anlamına gelmemektedir. Partilerin kadın kolları kadınların durumunu geliştirecek yeteri güç ve destekten yoksundurlar. Cinsiyetleriyle ilişkili misyonları bakımından görevleri kadınları örgütlemek ve onları güçlendirmek olan kadın kolları ya imkansızlıklar veya yeteri bilince sahip olamadıkları için bu amacı yerine getirememektedirler.

Kadınlara uygulanan kota kadınların parlamentoda sayısını artırdığı durumlarda bile kadın haklarına ilgisiz hatta feminist karşıtı kadınların seçilmesine imkan tanıyabilmekte, dolayısıyla kadın hakları açısından olumsuz bir sonuç doğurabilmektedir. Kotanın kadın hakları açısından yaratabileceği diğer bir olumsuzluk da, devlet sorunları konusunda bilgi ve yeteneği zayıf kadınların seçimlerde başarı elde etmelerine yol açmakta, bu durum da kotaya veya kadın haklarına olumsuz yaklaşan grupların “deneyim ve yetenek” temelinde yaptıkları eleştirileri için güçlü bir dayanak oluşturmaktadır. Bu yüzden kadın hareketleri ve kadın siyasa kuruluşları, kadınların sorunlarını karar mekanizmalarına ulaştırma ve onlara etki etme konusunda bazen kadın yasama üyelerinden daha etkili olabilmektedirler.

Kadınlar, dünyanın her yerinde ekonomik bakımdan erkeklerin gerisindedirler. Aynı şekilde kadın politikacılar, pek çok ataerkil toplumda kendi mülkiyetlerine ve kendilerine ait paraya sahip olamadıkları için mali kaynaklar bakımından erkek politikacılara göre dezavantajlı bir konumda bulunmaktadırlar. Bütün bu olumsuz durumlarına karşılık, kadınların siyasette başarısını sağlayacak en etkili yol, onların siyasetin kurallarını öğrenmeleri, kadınların katılımlarına izin verecek daha fazla koşullar yaratmaları ve sonra da kadınların çoğunluğunun ihtiyaçlarına uygun düşecek şekilde kuralları değiştirmeleridir. Diğer taraftan sivil toplum örgütleri, siyasal partiler, eğitim kurumları, sendikalar ve benzeri bütün oluşumlar, kendi örgüt ve yapıları içinde tepeden tırnağa kadınların katılımını sistematik olarak geliştirebilmeleri ölçüsünde, kadınların toplum içinde katılım ve etkinliklerini artırabildikleri alanlar yaratılmasına katkıda bulunacaklardır.

KAYNAKÇA

1. “Adaylık Verilmez, Alınır”, **Çağrı**, 17 Ocak 2004.
2. “Afghan Women Face Cash Hurdle to Compete in Polls”, **Arab News**, 27 Ağustos 2005.
3. “AKP Kadına Kota Sözünden Döndü”, **Kazete**, yıl 7, sayı 39, Ocak-Şubat 2004.
4. “ANAP Artık Yok”, **Sabah**, 05.06.2006).
5. ARAT, “Refah Partisi Hanım Komisyonları”, **Bilanço 1923-1998**, c.2, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s.289-297.
6. BOKHARI, Farhan, “For Pakistan’s Women, Election Quotas are a Start”, **Christian Science Monitor**, vol. 93, issue 130 (31.05.2001), s.7.
7. BRITTON, Hannah E., “Coalition Building, Election Rules and Party Politics: South African Women’s Path to Parliament”, **Africa Today**, vol. 49, issue 4, (Winter 2002), s.33-67.
8. ÇAHA, Ömer, “Feminizm”, **Siyaset**, Mümtazer Türköne (ed.), İstanbul: Lotus Yayınevi, 2003, s.559-589.
9. DAHLERUP, Drude, “Quotas: A Key to Equality”, <http://66.102.9.104/search?q=cache:KhnMieE2oo8J:www.womenalliance.com/pdf/May2003.pdf+quota+elections&hl=tr> (23.03.2006).
10. “Gender and Elections, Fact Sheet Six: Electoral Systems and Quotas” , <http://66.102.9.104/search?q=cache:NEruZxjzSA0J:www.genderlinks.org.za/gelections/factsheet.asp%3Fmatid%3D6+quota+elections&hl=tr> (23.03.2006).
11. “Global Database of Quotas for Women”, <http://66.102.9.104/search?q=cache:Y89CFICMkU0J:www.quotaproject.org/displayCountry.cfm%3FCountryCode%3DFR+quota+elections&hl=tr> (23.03.2006).
12. Güler, Habib, “Partiler Kota Uygularsa Kadın Başkan Sayısı Elli Kat Artacak”, **Zaman**, 30.12.2003.
13. HTUN, Mala, “The Quota System”, **Women and Politics**, Winter 1998.
14. JONES, Mark P., “Quota Legislation and the Election of Women: Learning from the Costa Rican Experience”, **Journal of Politics**, vol.66 issue 4, (November 2004), s.1203.
15. “KADER Başkanı Şirin Tekeli”, **Hürriyet**, 11 Şubat 1999.
16. “Kadınlar 71 Yıldır Seçiyor Seçilemiyor”, http://72.14.203.104/search?q=cache:Jw0Na1rg53wJ:kadin.bianet.org/2005/12/01_k/7112.htm+kota+kad%C4%B1n+se%C3%A7imler&hl=tr&gl=tr&ct=clnk&cd=8 (23.03.2006)
17. KILIÇ, Zeynep, “Eşitlik İçin Kota Politikaları”, Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 2000, s.1-42.
18. KIRIKKANAT, Mine G., “Fransa’da Feminist Devrim”, **Milliyet**, 27.01.2000.

19. "Keeping Mum" , **Economist**, vol. 334, issue 7906, (18.03.1995), s.51.
20. KROOK, Mona Lena, "Quota Laws for Women in Politics: A New Type of State Feminism?", Paper presented at the European Consortium for Political Research, Joint Sessions of Workshops, Granada, Spain, April 14-19, 2005, [http://krook.wustl.edu/doc/Quota%20Laws%20for%20Women %20in%20Politics.doc](http://krook.wustl.edu/doc/Quota%20Laws%20for%20Women%20in%20Politics.doc). (23.03.2006).
21. "Liberty, Equality, Sorority", **Economist**, vol. 355, issue 8170, (13.05.2000), s.51.
22. MUTUME, Gumisai, "Women Break into African Politics", **Africa Recovery**, , vol.18, (April 2004), s. 4.
23. ORTAK, Nükte V., "L'express : Reformlarda Meydan Türk Kadınlarının", **Dış Basında Türkiye**, 08.12.2003.
24. ÖZCAN, Zafer, "Avrupa'da da Kadın Sorunu Var", **Aksiyon**, sayı 567, 17.10.2005.
25. SCHMIDT, Gregory D., "Unanticipated Successes: Lessons from Peru's Experiences with Gender Quotas in Majoritarian Closed List and Open List PR Systems", Paper Presented at International Idea Workshop The Implementation Of Quotas: Latin American Experiences Lima, Peru, 23–24 February 2003. http://66.102.9.104/search?q=cache:BwN7Yok2By0J:www.quotaproject.org/CS/CS_Schmidt2.pdf+quota+elections&hl=tr (23.03.2006).
26. Socialist International Women, "The Quota System", <http://66.102.9.104/search?q=cache:3u5gxGcCRnAJ:www.socintwomen.org.uk/QUOTA/QUOTAEng1.html+quota+elections&hl=tr> (23.03.2006).
27. "Stop Violence Against Women", <http://66.102.9.104/search?q=cache:VArGmwzdyu0J:www.stopvaw.org/f00edf2e-680d-4f3b-9c30-2c77ed4158ee.html+quota+elections&hl=tr> (23.03.2006).
28. THIEL, H., "Elections, the Electoral System and a Gender Quota: Views of Namibians", Institute of Public Policy Research (IPPR), <http://66.102.9.104/search?q=cache:CNJV6Zn4IVYJ:www.eldis.org/stat ic/DOC12023.htm+quota+elections&hl=tr> (23.03.2006).
29. "Women Quota system is Imposed on Yemen and Women Involved in Election Management", **Yemen Times**, <http://66.102.9.104/search?q=cache:MGdZC9kH-XUJ:www.yementimes.com/article.shtml%3Fi%3D852%26p%3Dlocal%26a%3D9+quota+elections&hl=tr> (23.03.2006).
30. "Workshop on Democracy and Elections" 28-30 July 2003", Starting from 28 to 30 of July 2003 in Oman in regard of " The Elective and Democratic Issues in Egypt, Jordan, and Yemen", Human Security Regional Center, [http://66.102.9.104/search?q=cache:gEZtCYrUEzsJ:www.annd.org/Democracy/Documents/Workshop%2520on%2520Democracy%2520and%2520Elections\(Jordan\).pdf+quota+elections&hl=tr](http://66.102.9.104/search?q=cache:gEZtCYrUEzsJ:www.annd.org/Democracy/Documents/Workshop%2520on%2520Democracy%2520and%2520Elections(Jordan).pdf+quota+elections&hl=tr) (23.03.2006).